

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ISLOM DININING INSON KAMOLOTIGA TA'SIRI HAQIDAGI G'OYALARI

Jo'rayev Akram Namozovich

Termiz davlat universiteti Falsafa kafedrası o'qituvchisi

Abdumo'minova Marjona Farxod qizi

Termiz davlat universiteti talabasi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Sharq mutafakkirlarining Islom dini tamoyillari asosida inson kamoloti va axloqiy yuksalish haqidagi qarashlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida diniy qadriyatlarning shaxs ma'naviy qiyofasini shakllantirishdagi o'rni, komil inson g'oyasining mazmuni va uning zamonaviy jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati yoritilgan. Maqolada mahalliy va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari asosida muhim xulosalar chiqarilgan.

Kalit so'zlar: *Islom, inson kamoloti, komil inson, Sharq mutafakkirlari, axloq, ma'naviyat, imon, tarbiya, tasavvuf, ma'rifat.*

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются взгляды восточных мыслителей на роль ислама в достижении человеческого совершенства. В ходе исследования освещается значение религиозных ценностей в формировании духовного облика личности и содержание идеи «совершенного человека». Выводы основаны на научном наследии Фараби, Ибн Сины и Газали.

Ключевые слова: *Ислам, человеческое совершенство, совершенный человек, восточные мыслители, нравственность, духовность, вера, воспитание, суфизм, просвещение.*

ABSTRACT

This article analyzes the views of Eastern thinkers on the impact of Islam on human perfection. The study highlights the significance of religious values in shaping the spiritual image of an individual and the content of the «perfect human» idea. The conclusions are drawn based on the works of Al-Farabi, Ibn Sina, and Al-Ghazali.

Keywords: *Islam, human perfection, perfect man, Eastern thinkers, morality, spirituality, faith, upbringing, Sufism, enlightenment.*

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti sharoitida inson kapitali va uning ma'naviy qiyofasi masalasi muhim ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Insoniyat tarixida din nafaqat e'tiqod shakli, balki shaxsning axloqiy

munosabatlarini tartibga soluvchi muhim omil bo'lib kelgan. Xususan, Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari Islom dinining insonparvarlik mohiyatini chuqur tadqiq etib, uni insonni komillik darajasiga yetkazuvchi yuksak axloqiy tizim sifatida talqin etganlar.

Bugungi globallashuv jarayonida yoshlar tarbiyasida milliy va diniy qadriyatlarning uyg'unligini ta'minlash dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Sharq allomalarining «Komil inson» kontseptsiyasi diniy bag'rikenglik va yuksak odob-axloq tamoyillariga asoslanadi. Mazkur maqolaning maqsadi – Sharq mutafakkirlari merosida Islom dinining inson kamolotiga ta'siri haqidagi g'oyalarni ochib berish va ularning bugungi kundagi ahamiyatini ilmiy asoslashdan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Sharq falsafasida din insonning borliqni anglashga bo'lgan intilishi, ma'naviy ehtiyojlari va e'tiqodlari tizimi sifatida shakllangan. Ilmiy manbalarda ta'kidlanishicha, Islom dini insonning ham ruhiy, ham jismoniy kamolotini ta'minlovchi yaxlit tizimdir.

Abu Homid G'azzoliy o'zining mashhur «Ihyou ulumid-din» (Din ilmlarini tiriltirish) asarida dinni jamiyatni birlashtiruvchi va inson nafsini jilovlovchi eng asosiy kuch sifatida baholaydi. G'azzoliyning fikricha, inson kamoloti «qalb muolajasi»dan boshlanadi. U inson qalbini bir ko'zguga o'xshatadi: agar inson gunoh va yomon axloqdan uzoqlashsa, ko'zgu poklanadi va unda ilohiy haqiqatlar aks etadi. Bu jarayon insonni hayvoniy sifatlardan malakiy (farishtasifat) yuksaklikka olib chiqadi.[1]

Abu Nasr Forobiy esa «Fozil odamlar shahri» asarida din va falsafa uyg'unligini ijtimoiy boshqaruv asosi sifatida ko'radi. Forobiyga ko'ra, din – bu jamiyat a'zolarini baxt-saodatga yetaklovchi qoidalar majmuidir. U fozil insonni shunday ta'riflaydi: «U shunday shaxski, o'zining aqliy salohiyati va diniy e'tiqodi bilan haqiqatni yolg'ondan ajrata oladi hamda jamiyat manfaatini o'z manfaatidan ustun qo'yadi».[2]

Inson kamoloti masalasi Sharq mutafakkirlari ijodida tasavvufiy yo'nalish bilan boyitilgan. Bu yo'nalishda komillikka erishish uchun inson to'rt bosqichni bosib o'tishi lozim deb hisoblangan:

Shariat: Diniy arkonlarni bajarish va poklik.

Tariqat: Ruhni poklash va nafsni jilovlash.

Ma'rifat: Dunyo va borliq haqida chuqur bilimga ega bo'lish.

Haqiqat: Allohni tanish va ruhiy birlikka erishish.

Ibn Sino inson kamolotini jismoniy va ruhiy sog'lomlik uyg'unligida ko'radi. Uning «Tib qonunlari» va «Kitob ash-Shifo» asarlarida inson ruhiyati va uning axloqiga dinning ta'siri tibbiy-falsafiy jihatdan yoritilgan. Olimning fikricha, ibodat

va diniy amallar inson asab tizimini tinchlantiradi, irodani mustahkamlaydi va insonni tushkunlikdan asraydi. Bu esa jismoniy barkamollikka zamin yaratadi.[3]

Turkiy adabiyotning buyuk siymosi Alisher Navoiy «Mahbub ul-qulub» asarida jamiyatning barcha tabaqalari va ularning axloqiy qiyofasini tahlil qiladi. Navoiy uchun insonning eng katta kamoloti – o‘z nafsini yengishi va xalqqa xizmat qilishidir. Uning:[4]

«Olam ahli bilingizkim, ish emas dushmonlig‘,

Yor o‘ling bir-biringizgakim, erur yorlig‘ ish,» —

degan misralari Islomning bag‘rikenglik (tolerantlik) mohiyatini ochib beradi. Navoiy nazarida, dindorlik – bu faqat ibodat emas, balki yetimning boshini silash, muhtojga yordam berish va adolatli bo‘lishdir.

Sharq uyg‘onish davrida mutafakkirlar «Ilm talab qilish har bir musulmon uchun farzdir» degan hadisni o‘zlariga shior qilib olganlar. Shuning uchun ham ularning qarashlarida diniy fanlar bilan dunyoviy fanlar (matematika, astronomiya, tibbiyot) hech qachon bir-biriga qarshi qo‘yilmagan. Beruniy o‘z tadqiqotlarida tabiat qonunlarini o‘rganishni Yaratuvchining buyukligini anglash deb bilgan. Bu esa inson intellektual salohiyatining Islom ta’sirida yuksak darajaga ko‘tarilganidan dalolat beradi.

XULOSA.

Xulosa qilib aytganda, Sharq mutafakkirlarining Islom dini va inson kamoloti haqidagi g‘oyalarini tahlil qilish quyidagi muhim xulosalarga olib keladi:

Axloqiy tarbiya asosi: Islom dini insonni ichki dunyosini tartibga soluvchi eng kuchli axloqiy qurol sifatida xizmat qiladi. U insonni yomon illatlardan (hasad, kibr, baxillik) xalos etib, ijobiy sifatlarni shakllantiradi.

Ijtimoiy mas’uliyat: Allomalar merosida inson kamoloti faqat shaxsiy rivojlanish emas, balki jamiyat farovonligi, adolat va insonparvarlikka xizmat qilish bilan o‘lchanadi.

Ilmga rag‘bat: Din insonni dunyoviy bilimlarni egallashga chorlaydi va bu jarayonni ma’naviy ibodat darajasiga ko‘taradi.

Zamonaviy ahamiyat: Bugungi Yangi O‘zbekiston sharoitida yoshlarni «Komil inson» g‘oyasi ruhida tarbiyalash, ularda milliy va umuminsoniy qadriyatlarni shakllantirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishidir[5].

Xulosa qilib aytganda, Sharq mutafakkirlari tomonidan ishlab chiqilgan inson kamoloti kontsepsiyasi bugungi globallashtirilgan dunyoda insoniyatni ma’naviy tanazzuldan asrash va yuksak odob-axloqni saqlab qolish uchun eng ishonchli manba bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2021.
2. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
3. Abu Homid G‘azzoliy. Ihyou ulumid-din. – Toshkent: Movarounnahr, 2018.
4. Abu Ali ibn Sino. Tibb qonunlari. – Toshkent, 2018.
5. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. Mukammal asarlar to‘plami. – Toshkent, 2011.